

Борбите сред Демократическия сговор в Русе през 1927 г. и акцията на 14-те обединисти

Капка Иванова

The struggle of the Democratic union in the city of Ruse in 1927 and the campaign of the 14th unionists: The article treats the problems in the Democratic union structure in Ruse, and the differentiation of separate groups in it, which are an example for the beginning of a political crisis among the ruling party.

Key words: Democratic union, political parties in Ruse.

ВЪВЕДЕНИЕ

Демократическият сговор се създава през 1923 г чрез сливането на Демократическата, Радикалната, Обединената народно-прогресивна партия (ОНПП) и Народния сговор. Единството, прокламирано от лидерите на новата партия през цялото управление на сговора е фиктивно и се запазва с цената на много компромиси от страна партиите, които го съставляват. То обаче започва силно да се разклаща през 1926 - 1927 г., когато Демократическият сговор е разтърсен от вътрешнопартийни и междуличностни конфликти. В много градове на провинцията избухват сериозни брожения, които на места водят и до разцепление на местните структури, обособяването им в отделни партийни бюра и дори до явяване с различни листи на изборите за XXII ОНС [12, с.34]. Пример за това е русенската структура на Демократическия сговор, която през 1927 г. е разтърсена от много разногласия и скандали.

ИЗЛОЖЕНИЕ

След оставката на Александър Цанков деветоюнските среди от бивши офицери остават засегнати от изместването им от старите политически дейци на буржоазните партии [10, с. 475; 11, с. 25]. Те се възползват от всеки удобен повод, за да критикуват политиката на правителството и да предявяват претенциите си за реконструкция на кабинета. Най-силни са критиките им в областта на външната и финансовата политика, като тук много сериозен е конфликтът им с министъра на финансите Владимир Моллов [10, с. 475; 16, с. 320-322]. Кръговете около Ал. Цанков настояват за промени в Министерство на вътрешните работи и народното здраве, което се ръководи от министър-председателя Андрей Ляпчев. Една от кандидатурите спрягана за шеф на вътрешното министерство е на русенския народен представител Никола Кямилев. Демократите в Сговора, обаче, не отстъпват [15, бр. 1538, 7 дек. 1926 г.; бр. 1580, 31 ян.1927 г.; бр. 1596, 6 фев. 1927 г.].

С избирането на Андрей Ляпчев за министър-председател се забелязва прилив на нови членове в редиците на Сговора, предимно от бивши демократи. Въстъпването в новата партия те мотивират с факта, че начело на властта е техният лидер. Така постепенно се оформя втори сговористки кръг около Ляпчев. В изборите за XXII ОНС от общо 162 сговористки места, демократите печелят 72, ОНПП – 55, РДП – 15, Народният сговор – 20 [10, с. 469].

Независимо, че във второто правителство на Демократическия сговор превес имат представителите на Демократическата партия, решаваща роля играят бившите народняци и техният лидер и министър на външните работи Атанас Д. Буров. Народняците сговористи са със значителна политическа тежест както в партията, така и във властта. В техните редове са видни представители на индустрията, банковия капитал, търговията и пр. [10, с. 459-460; 13, с. 158].

С приближаването на изборите за XXII ОНС, вътрешнопартийните страсти се разгарят. В Русе има големи разногласия около кандидатурата на Петър Бъклов. Градското бюро на Демократическия сговор, начело на което стои народният

представител Кънчо Кънчев, както и русенските депутати Никола Кямилев и Христо Стоянов не са съгласни той да бъде първи в листата [13, с. 161]. След намесата на Централното бюро, предизборната листа на Сговора е регистрирана в следния състав: Владимир Моллов, Петър Бъклов, Рачко Иванов, Димитър Андреев [5, оп. 1, а.е. 111, л. 12].

В изборите на 29 май 1927 г. Демократическият сговор печели един мандат от Русе, а втория остава за Тройната коалиция. Като цяло резултатите сочат спад на доверието към Сговора и увеличаване на гласовете в полза на коалицията (демократи (Ал. Малинов), национал-либерали и земеделци (томовисти)).

Непосредствено след изборите се извършват новите административни промени. Срещу тези назначения се обявяват русенските обединисти в Сговора. В края на август 1927 г. те избират свой „Комитет на четиринадесетте“, както и тричленен изпълнителен комитет, начело на който застава Атанас Ц. Буров. Като причина за тази реакция обединистите изтъкват недоволството си от известни порядки в Сговора и по-точно начинът, по който се назначават висшите чиновници, а също и незачитането на мненията на партийните бюра. Според тях така се насажда „един своего рода локален личен режим“ [7, бр. 63, 23 юли 1927 г.; бр. 96, 31 авг. 1927 г.; бр. 97, 1 септ. 1927 г.].

Проследявайки внимателно политическия живот в Русе от 9 юни 1923 г. до есента на 1927 г., трябва да се отбележи, че има основания да се говори за такъв локален режим, свързан с приятелския кръг на деветоюнците в града. Това е кръгът Н. Кямилев – К. Кънчев – Хр. Стоянов – Ив. Ковачев. Непосредствено след преврата от 1923 г. за градоначалник на Русе е назначен Никола Кямилев (НСГ), за окръжен управител Кънчо Кънчев [8, бр. 62, 19 юни 1923 г.], заменен по-късно от Иван Ковачев, а за кмет е избран Христо Стоянов [6, оп. 1, а.е. 59, л. 253]. Това са едни от основните фигури за завземане на властта в града на 8-ми срещу 9-ти юни с.г., а също така и главни действащи лица за пропаганда на политиката за сливане на буржоазните партии в Русе и окръга през 1923 г. [3, с. 211; 15, бр. 462, 19 юни 1923 г.; бр. 479, 9 юли 1923 г.]. Както ще се види по-нататък този приятелски кръг ще вземе централно място в партийните борби сред русенската организация на Демократическия сговор през есента на 1927 г.

Поводът за недоволството на русенските обединисти е назначаването на Иван Ковачев за окръжен управител. Както вече се посочи по-горе в изборите от май 1927 г. се наблюдава спад в подадените гласове за Сговора в Русе, а това води до загуба на втория мандат, който е за представителя на обединистите Петър Бъклов. С назначаването на Ив. Ковачев силите в русенската организация на Демократическия сговор се променят осезателно. Освен това те обвиняват председателя на Градското бюро във връзки с неотговорните фактори, както и в самоволно решаване на партийните и обществените въпроси за гр. Русе от народните представители Кънчо Кънчев и Христо Стоянов. Последните двама дори са обвинени в стремеж към диктатура [4, оп.1, а.е. 6, л.69]

Реакции от страна на представители на ОНПП срещу назначаването на висши чиновници има в цялата страна. Недоволството сред техните среди принуждава лидера им Атанас Буров да проведе среща с Андрей Ляпчев. Буров е притеснен, че претенциите на неговите съпартийци, зад които често се крият кариеристични домогвания, внасят сериозен дисонанс в Сговора.

За да изглади отношенията между отделните крила в Демократическия сговор, Андрей Ляпчев предприема обиколка из страната. В Русе той пристига на 20 септември 1927 г. В окръжното управление е посрещнат от русенските народни представители Христо Стоянов, Кънчо Кънчев, Драгомир Апостолов, както и от видни говорители. Те докладват за положението в Русе и по-специално за „акцията на 14-те“. Прави впечатление, че на срещата не е поканен нито един представител на недоволните русенски обединисти. На срещата Ляпчев се изказва в помирителен

дух, като изтъква, че „националните въпроси налагат единение и сплотеност, а не лични дрязги и амбиции” [7, бр. 114, 21 септ.1927 г.].

За министър-председателя проблемите сред структурите на Демократическия съговор в провинцията се очертават като сериозен вътрешнополитически проблем, особено след явното афиширане на разколническите акции в страната. Броени дни след посещението на Ляпчев в Русе и невъзможността да се запознае с гледната точка на „разколниците”, на обиколка из страната е изпратен друг министър от кабинета – Цвятко Бобошевски. Последният е една от ръководните фигури в средите на обединителите в Сговора. Вероятно Андрей Ляпчев се е надявал, че в отсъствието на лидера им Атанас Буров (по това време той е в Женева), Бобошевски ще успее да изглади отношенията с недоволните обединители. В поголемите градове се провеждат редица срещи. В Русе такава се състои на 24 септември 1927 г. в зданието на фирма „Братя Бъклови”. На сбирката присъстват Цв. Бобошевски, представителите на „Комитета на 14-те”, както и над 100 русенски обединители, които запознават в детайли министъра с причините за броженията в русенската структура на Демократическия съговор [15, бр. 1822, 25 септ. 1927 г.] .

Помирителна мисия се възлага и на министрите Кимон Георгиев и Димитър Христов. Тяхната задача е да посетят всички градове и села, където са се появили търкания сред партийните групи и по възможност да съдействат за разрешаване на проблемите.

Разногласията в Сговора не идват само от кръговете на демократите и народняците обединители. През 1920 г. със сливането на Народната и Прогресивно-либералната партия се създава Обединената народно-прогресивна партия (ОНПП). През 1923 г. партията се влива в Демократическия съговор. Водеща роля в ОНПП играят представителите на т.нар. „народняшко крило”. В изборите за XXII ОНС крилото на прогресивните либерали остава изолирано от демократите и народняците. Техният лидер д-р Стоян Данев не успява да влезе в новия парламент [2, а.е. 432, л. 1-3]. Акции на народняците обединители в провинцията, са съпроводени и с реакция от страна на прогресистите. Представители от провинцията започват да оказват натиск за възобновяване на Прогресивно-либералната партия [15, бр. 1790, 23 авг. 1927 г.]. В крайна сметка това не се случва, но на много места в страната крилото на прогресивните либерали се обособява в отделна група. Конкретно за Русе не може да се говори за подобна акция, дори напротив – фаворит на недоволните обединители е Васил Кръстев, който е един от лидерите на ПЛП в града до 1920 г. [9, с. 107]. Прави впечатление, че в периода 1923 – 1931 г. Кръстев неведнъж се явява консенсусна фигура за разрешаването на вътрешнопартийни проблеми в русенската структура на Демократическия съговор [2, а.е. 869, л. 9].

След завръщането си от Женева Атанас Буров е информиран от Андрей Ляпчев и Цвятко Бобошевски за положението в партията. Последва бърза реакция. Създадени са два акционни комитета. Първият е съставен от народняци обединители – Петър Бъклов, Досю Драганов, Сава Донов Добринов. Вторият е оглавен от представители на прогресистите в Сговора – Ал. Кипров, д-р Ходжов, д-р Мутафов. Задачата на акционните комитети е да се изгладят недоразуменията сред обединителите сговористи [15, бр. 1833, 7 окт. 1927 г.].

Обособяването на 14-те русенски обединители в отделна група се посреща остро от привържениците на кръга Кямилев – Кънчев – Стоянов – Ковачев. На 11 октомври 1927 г. Кънчо Кънчев свиква на партийно съвещание членовете на Градското бюро и председателите на секционните бюра. На това събрание не са поканени обединителите – членове на бюрата. Тяхната акция е осъдена като разколническа. Възползвайки се от отсъствието на опонентите си, Кънчев заявява, че в Русе няма градско бюро и предлага да се избере един петчленен комитет, който да ръководи местната партийна организация до избора на ново бюро [7, бр. 129, 11

окт. 1927 г.]. Реакцията на обединистите е светкавична. Те се противопоставят остро на взетото решение, като заявяват, че Градското бюро на Демократическия съговор в Русе не е разтурено, а действията на Кънчев са противоуставни. Голяма група сговористи, водена от няколко членове на Градското бюро се явява в партийния клуб, за да иска обяснение от К. Кънчев за неговите действия. Клубното помещение е блокирано от органите на тайната полиция и „разни съмнителни елементи“, които предизвикват скандали [4, оп. 1, а.е. 6, л. 69-70]. Вследствие на това част от пристигналите в клуба партийни членове, напускат импровизираното събрание [15, бр. 1839, 13 окт. 1927 г.]. Кънчев успява да прочете пред множеството резолюция, с която насрочва избор за ново градско бюро на 23 октомври 1927 г.

На 13 октомври с.г 7 представители на Градското бюро на Сговора в Русе отправят предложение до К. Кънчев за споразумение по провеждането на предстоящия избор. На следващия ден Васил Кръстев, който е подпредседател на старото градско бюро, изпраща покана с дневен ред за провеждане на събрание. Кънчев отказва да присъства и по-късно е бламиран като председател на бюрото [4, оп. 1, а.е. 6, л. 70]. Ръководството е преконструирано, като за председател е избран Васил Кръстев, а за негови заместници Иван Шаранков и Христо Стоянов [15, бр. 1842, 16 окт. 1927 г.] Този избор обаче не е признат от председателите на секционните бюра [1, а.е. 885, л. 57] и е осъден от народните представители от Русенско Н. Кямилев, Драгомир Апостолов, Христо Стоянов, Кънчо Кънчев [15, бр. 1848, 22 окт. 1927 г.].

Насроченото за 23 октомври събрание се провежда в присъствието на посочените депутати, които държат гръмки речи, като осъждат разколническата акция на народняците сговористи, „защото е дело на неколцина чорбаджии“ и настояват за тяхното отстраняване от партията [4, оп. 1, а.е. 6, л. 75-76; 15, бр. 1851, 25 окт. 1927 г.]. В своето изказване Христо Стоянов стига до крайности като заявява, че обособяването на обединистите е плод на „мракобесните домогвания на паразитния капитал“. Речта му завършва с призив „Долу буржоазията!“ [4, оп. 1, а.е. 6, л. 75]. Това дава повод на виден русенски обединист да обяви изказването му за демагогско и чрез страниците на в. „Русенска поща“ да отправи запитване: „Народен представител от Демократическия съговор ли е Хр. Стоянов или представител на московското съветско правителство?“ [15, бр. 1854, 28 окт. 1927 г.]. Тук трябва да се отбележи, че подобни изказвания от страна на Стоянов не се случват за първи път. През 1922 г. на публично събрание на Конституционния блок в Русе, той призовава за република, за което е остро критикуван в местния печат [14, бр. 3222, 9 ноем. 1922 г.].

Изборът за ново градско бюро на 23 октомври се извършва със съдействието на административните органи в града. Със заплахи и насилие те принуждават голяма част от чиновниците, хамалите и работниците от гарата и пристанището да участват в избора, без да са редовни членове на Сговора. Според данните, обявени от организаторите на избора от 23 октомври 826 избиратели са гласували за листата на Кънчев-Стойанов. Според друга статистика членовете на Демократическия съговор в Русе едва достигат това число [4, оп. 1, а.е. 6, л. 71].

На 24 октомври 1927 г. Русе е скандализиран от действията на местната административна власт. Издадени са заповеди за арест на всички 14 обединисти – противници на групата на Кънчо Кънчев. Извършени са обски в магазина на търговеца Христо Гайдов, който впоследствие е арестуван, както и в банка „Д. А. Буков&Сие“. В полицейския участък е извикан и Иван Шаранков – виден русенски сговорист и служител в посочената банка [4, оп. 1, а.е. 6, л. 71]. Изпратени са множество протестни телеграми до председателя на Народното събрание проф. Александър Цанков, министър-председателя Андрей Ляпчев и министрите Атанас Буков и Цвятко Бобошевски.

Централното бюро на Демократическия сговор след дълги разисквания не утвърждава проведения на 23 октомври 1927 г. избор и насрочва нов за 8 ноември с.г. Като делегати на ръководството на партия в Русе се изпращат министър Славейко Василев, Петко Стайнов, Никола Кямилев [15, бр. 1857, 31 окт. 1927 г.]. Това решение предизвиква ново напрежение между двете крила на русенската организация на Сговора. Привържениците на К. Кънчев първоначално отказват да се подчинят на Централното ръководство. С действията си те дават ясно да се разбере, че няма да се съгласят на компромис с обединисткото крило. Неотстъпчивост демонстрира и Градското бюро (с председател В. Кръстев) [7, бр. 151, 5 ноем. 1927 г.]. С помирителска мисия от името на Андрей Ляпчев и Атанас Д. Буров в Русе е изпратен и Петър Бъклов [4, оп. 1, а.е. 6, л. 71-72; 7, бр. 152, 6 ноем. 1927 г.]. Както беше посочено по-горе Бъклов оглавява Акционния комитет на обединистите. Няколко дни преди избора насрочен за 8 ноември, на публично събрание в Русе той прави обширно изложение на причините, довели до недоволството на обединистите в Сговора. За него административният и полицейският произвол стоят в центъра на търканията в партията. Не спестява критиките си за поведението на К. Кънчев, който според него се държи като „губернатор и големец“, за опорочения избор и обиди, с които е зелят местния печат. Бъклов успява да склони русенските обединисти да подкрепят една обща листа за градско бюро [7, бр. 152, 6 ноем. 1927 г.].

С пристигането на делегатите на Централното бюро, на които е възложено постигането на помирение между двете крила на Демократическия сговор в Русе, започват партийните съвещания по подготовката на избора. От двете крила се избират комисии от по трима души, които заедно със старото градско бюро и делегатите на Централното бюро имат за задача да изготвят обща листа. До споразумение обаче не се стига. Приема се решение да се възложи на делегатите Сл. Василев, П. Стайнов, Н. Кямилев и П. Бъклов да съставят листата за Градско бюро [4, оп. 1, а.е. 6, л. 72-73; 15, бр. 1866, 9 ноем. 1927 г.]. На 7 ноември вечерта е обявен съставът ѝ и тя е приета единодушно от представителите на двете крила. В нея не влизат К. Кънчев и Христо Стоянов [15, бр. 1866, 9 ноем. 1927 г.].

През нощта на 7-ми срещу 8-ми ноември 1927 г. сговористите от крилото на К. Кънчев провеждат събрание в Окръжната постоянна комисия и съставят нова листа. В нея липсва представител на обединистите [15, бр. 1865, 8 ноем. 1927 г.]. Разлепени са позиви на групата, а на сутринта партийните членове биват посрещнати пред клуба на Демократическия сговор от агитатори с бюлетини, съдържащи съвсем други имена от определените предни ден от министъра и народните представители. По този повод русенски сговорист пише: „Едва ли има друг случай в нашата политическа история на подобна измяна, на подобно действие из засада, на подобно излагане престижа на един български министър от неговите собствени партизани.“ [4, оп. 1, а.е. 6, л. 73].

В крайна сметка в избора за Градско бюро на Демократическия сговор в Русе на 8 ноември 1927 г. печели „листата на споразумението“. За председател на Градското бюро е избран Васил Кръстев, а за негови заместници двама представители на крилото Кънчев-Стойанов – Васил Минчев и П. Абаджиев [15, бр. 1870, 13 ноем. 1927 г.]. Този избор, както и съставът на бюрото подсказват, че търканията няма да бъдат изгладени. И от двете страни се демонстрира непримиримост. Мисията на делегатите от Централното бюро е успешна, но резултатите от нея са временни. Дни след проведения избор в Русе стават административни промени. В резултат на анкетата от МВРНЗ по арестите на обединистите и обиска в банка „Д. А. Буров&Сие“ са разменени постове на градоначалника Захари Йорданов и околийския началник Тодор Гайдов [15, бр. 1876, 19 ноем. 1927 г.]. Това е поредният повод за нови конфликти сред русенската структура на Демократическия сговор.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Борбите и разногласията сред сговористите в Русе илюстрират част от проблемите, пред които е изправена управляващата партия. Правителството на Ляпчев ангажира вниманието си изцяло със стопанската и финансовата стабилност на страната и сключването на бежанския и стабилизационния заем. Като цяло обаче нито Ляпчев, нито Буров и Ал. Цанков обръщат достатъчно внимание на състоянието и развитието на местните структури. Очертава се голяма пропаст между центъра и периферията на страната. Трябва да се отбележи, че борбите и конфликтите между основните лидери в партията също дават своето отражение. Разногласията между тях водят до обособяването на отделни групи в Демократическия сговор. На централно ниво те се формират около тримата лидери Ляпчев, Буров и Цанков, а в провинцията около местни политически личности и кръгове. Зад разногласията в Русе стоят от една страна чисто кариеристични цели, но от друга те са плод на реакция срещу кръга Кямилев-Стоянов-Кънчев-Ковачев, който управлява града от 9 юни 1923 г. и който е свързан с неотговорните фактори, предизборния терор и пр. Събитията около русенската структура на Демократическия сговор от 1927 г. илюстрират началото на политическата криза в управляващата партия, която ще разрази още по-силно през 1928 г.

БЕЛЕЖКИ:

- [1] БИА, ф. 361
- [2] БИА, ф. 15
- [3] Георгиев, В. Народният сговор 1921-1923 г., С., 1989,
- [4] ДА – Русе, ф. 8 К
- [5] ДА – Русе, ф. 59
- [6] ДА – Русе, ф. 4 К
- [7] в. „Дунавска трибуна“. Независим ежедневник, Русе.
- [8] в. „Държавен вестник“, София.
- [9] Златев, Л. Образуване и организационно изграждане на обединената народно-прогресивна партия в Русе и Русенско (есента на 1920 – пролетта на 1923 г.) – В: Архивен преглед, 1-2, 1996, 107-115.
- [10] Йоцов, Я. Управлението на Демократическия сговор - В: Исторически преглед, 3-4, 1948-1949, 452-488.
- [11] Наумов, Г. Политическите борби в Демократическия сговор през управлението на Андрей Ляпчев - В: Исторически преглед, 6, 1969, 24-51.
- [12] Първанова, Р. Демократическият сговор и неговото управление 1923-1931 г. В: Исторически преглед, 3, 1994-1995, 19-49.
- [13] Първанова, Р. Акцията на обединистите сговористи през 1927 г. В: Известия по история, т. 2, Надежди и разочарования в историята (Сборник в памет на проф. М. Лалков), Благоевград, 2005, 158-164.
- [14] в. „Ратник“, Русе. 1922.
- [15] в. „Русенска поща“. Информационен ежедневник, Русе.
- [16] Цанков, А. Моето време. Мемоари., С., 2002, 662 с.

За контакти:

Капка Иванова – е-mail: kapka_v_ivanova@abv.bg

Докладът е рецензиран.